

Bartłomiej Bąska¹

Rozpowszechnianie idei praworządności w społeczeństwie wczoraj, dziś i jutro

Streszczenie

Celem niniejszego eseju jest przedstawienie procesu wprowadzania w życie mechanizmów praworządności zarówno w Polsce, jak i na świecie, poczynając od czasów starożytnych aż po czasy współczesne z największym naciskiem na kształtowanie się idei i mechanizmów praworządności w państwie polskim. To właśnie wielowiekowe doświadczenia narodu polskiego i próba wprowadzania idei praworządności w życie postawiła nasze państwo w roli światowego hegemonu, który w kwestiach związanych z praworządnością wyprzedził wiele państw świata nawet o kilka wieków. Esej wskazuje szereg ważnych organów i przywilejów, które miały istotny wpływ na taki stan rzeczy, podkreślając ogromny wkład i doświadczenie naszego narodu związanego z procesem tworzenia praworządnego państwa prawa, z którego korzystało i korzysta do dziś wiele państw współczesnego świata.

Słowa kluczowe

Praworządność, społeczeństwo, obywatel, idea, tworzenie praworządności, państwo.

Praworządność to termin, który nie posiada jednej wyraźnej definicji. W znaczeniu szerokim praworządność to idea, którą rozumieć można jako wymóg przestrzegania prawa, będący wytworem kultury i jednym z podstawowych filarów, który kształtuje współzycie społeczeństwa w zorganizowanej wspólnocie, jaką jest naród². W znaczeniu wąskim praworządność rozu-

¹ Bartłomiej Bąska, student V roku prawa na Uniwersytecie Pomorskim w Słupsku.

² J. Bafia, Praworządność, Warszawa 1985, s. 9.

miana może być na wiele sposobów, w znaczeniu formalnym jest to działanie organów państwowych w zgodzie z przepisami prawa ustanowionego, zaś w znaczeniu materialnym praworządność to koncepcja, która zakłada, że nie wszystkie prawa ustanowione w danym porządku społecznym należy respektować³. Bez względu na to, która koncepcja przemawia do nas bardziej, nie możemy zapomnieć o podstawowym elemencie, bez którego żadnej z tych koncepcji nie możemy realizować, czyli społeczeństwa, gdyż praworządność to relacja między państwem a obywatelem. Chociaż doktryna prawa definiując praworządność, nie łączy jej z obywatelem państwa, ma na celu dobro swoich obywateli i działając dla ich lepszego życia, powinny starać się ideę praworządności wprowadzać w życie na każdym kroku poprzez działalność swoich organów, a także odpowiednią edukację prawną społeczeństwa na każdym szczeblu tak, aby obywatel był świadomy przysługujących mu praw i obowiązków, które na nim ciążyą⁴.

Początków praworządności możemy doszukiwać się już w okresie starożytnym, rozpoczynając od demokratycznych polis greckich, wśród których najbardziej znane są wszystkim Ateny. W swoich dziełach ideę praworządności poruszali w tamtych czasach filozofowie tacy jak Protagoras z Abdery, Platon czy Arystoteles. Wówczas po raz pierwszy w dziejach ludzkości stopniowa stabilizacja w demokratycznych miastach-państwach pozwoliła na dopuszczenie obywateli do czynnego udziału w życiu politycznym, a to poskutkowało zaznajomieniem się społeczeństwa z ustawami oraz obowiązującymi prawami i procedurą ich stanowienia, przez co obywatele mają świadomość, które prawa są dla nich dobre, a które nie są już w ich interesie. Swoją największy tryumf i zarazem najbardziej praktyczne znaczenie praworządność zyskuje w okresie Republiki Rzymskiej, gdzie idea ta wyraża się w wielu instytucjach tworzących rzymski wymiar sprawiedliwości w okresie republiki i cesarstwa.

W okresie pełnego średniowiecza rozpoczęły się doświadczenia państwa polskiego z ideą praworządności. To właśnie w tych czasach, kiedy reszta państw średniowiecznych zachodniej Europy zapomniała o idei praworządności kultywowanej w okresie starożytnym, a państwa Europy Wschodniej rządzone były twardą ręką w państwie Piastów, praworządność zaczyna nabierać realnych kształtów. Za czasów ostatniego króla Polski z dynastii piastowskiej Kazimierza Wielkiego na terenach naszego dawnego państwa zostały wprowadzone w życie statuty wiślicko-piotrowskie, regulujące kwestie prawa karnego, prywatnego, a co najważniejsze owe statuty poruszały kwe-

³ S. Tkacz, Z. Tabor, Problematyka praworządności w teorii prawa Kazimierza Opałka, *Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny* 2020, Rok LXXXII, zeszyt 1, s. 47.

⁴ J. Przedzińska, *Ab ovo*, czyli koncepcja państwa prawa, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego 2016, s. 396.

stie ustroju stanowego⁵. Jednak statuty te, mimo iż były jednymi z pierwszych zbiorów prawa regulowanego w państwie polskim i jednymi z lepszych w Europie, to w dalszym ciągu były tylko jednym z pierwszych kroków w drodze Polski do pełnej praworządności, co nie może dziwić, gdyż pozycja władcy w okresie średniowiecza zależała w dużej mierze od systemu stanowego i wpływu władcy na ten właśnie ustrój, a dając więcej praw poddanym, władza króla zmniejszyłaby się w znacznym stopniu. Po śmierci Kazimierza Wielkiego stery państwa polskiego przejął stan szlachecki, który wprowadził nasze państwo w kolejny etap budowy państwa praworządnego. Wywierając silną presję na kolejnych władców państwa polskiego, zaczynając od Ludwika Węgierskiego aż do końca dynastii Jagiellonów szlachta polska wywalczyła dla siebie i po części dla reszty obywateli Korony Królestwa Polskiego rozwój praw i praworządności na skalę niespotykaną w całej Europie. Za przykład może posłużyć uzyskanie przywileju *Neminem captivabimus nisi iure victum*, który przypomina w czasach obecnych instytucję prawną zwaną immunitetem – zapewniał on najpierw stanowi szlacheckiemu, a w późniejszym czasie także mieszczanom królewskim, nietykalność osobistą do momentu wydania wyroku sądowego, co jest powodem do wielkiej dumy, ponieważ akt o podobnym znaczeniu został wprowadzony w życie w Europie Zachodniej dopiero w siedemnastym wieku w postaci angielskiej ustawy zwanej *Habeas Corpus Act*⁶. Naród polski może poszczycić się również jednym z pierwszych w Europie odpowiedników dzisiejszego Trybunału Konstytucyjnego w postaci Trybunału Głównego Koronnego. Podobny organ został powołany w wielu państwach europejskich znacznie później, na przykład we Francji dopiero w osiemnastym stuleciu. Niestety z biegiem czasu szlachta, zdobywając coraz więcej uprawnień, zaczęła blokować rozwój praworządności w naszym dawnym państwie, a prywatny interes zastąpił interes państwowy i dobro ojczyzny. Powstała na mocy unii lubelskiej zawartej między Koroną Królestwa Polskiego a Wielkim Księstwem Litewskim Rzeczpospolita, mimo iż była jednym z najpotężniejszych i największych państw na świecie pod względem militarnym i obszarowym, pod względem prawa i praworządności przypominała spróchniałe drzewo. W tym państwie stanowym rolę władczą sprawowała faktycznie szlachta, korzystająca z szeregu uprawnień i przywilejów, tamowała większość reform dotyczących państwa i społeczeństwa, kierując się głównie swoim prywatnym interesem, w efekcie czego doprowadziła do upadku naszego państwa i wymazania go z map świata na ponad sto lat. Nie pomógł nawet tak doniosły akt, jak Konstytucja 3 maja, będąca znowu przykładem ogromnego doświadczenia Polaków w tworzeniu państwa praworządnego. W okresie zaborów nie dane było tworzyć Polakom

⁵ J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, Historia ustroju i prawa polskiego, Warszawa 2009, s. 109–110.

⁶ J. Bafia, Praworządność, Warszawa 1985, s. 17.

państwa praworządnego, a odrodzone państwo polskie w dwudziestolecu międzywojennym nie miało pełnych możliwości do realizacji tego celu, przy tym czasie Polski Ludowej możemy pominąć głębokim milczeniem.

Obecnie od trzydziestu czterech lat możemy cieszyć się suwerenną i niepodległą ojczyzną, przez co dana nam jest możliwość tworzenia państwa prawa i praworządności bez ingerencji obcych czynników. Nie zwalnia to jednak nas z obowiązku pracy nad państwem praworządnym, a rządzących od pracy organicznej w tym zakresie. Podstawowym zadaniem rządów w naszym państwie jest uświadamianie społeczeństwa, czym jest praworządność tak, aby żadna siła nie mogła wykorzystać niewiedzy obywateli w tym zakresie do własnych niecznych celów⁷. Państwo praworządne to nie to samo co państwo prawa, państwem prawa może być każde państwo, nawet totalitarne, zaś państwo praworządne to państwo, w którym władza ma na celu dobro i interes obywateli, które edukuje obywateli o ich prawach oraz ich obowiązkach, i w którym prawo jest dla obywateli. Polacy są wspaniałym narodem z wielowiekowym doświadczeniem w zakresie praworządności, pojawiają się jednak zdania odrębne w tej kwestii. Jako obywatele musimy odpowiedzieć sobie na pytanie, czy zgadzamy się na to, aby inni decydowali za nas o naszej praworządności, wywierając tym ogromny wpływ na nasze życie, czy też patrząc na ogromne doświadczenia naszych przodków w tworzeniu praworządności, nie pozwolimy na to. Dlatego świętym obowiązkiem rządzących naszym narodem jest uświadamianie obywateli, czym może poskutkować brak wyboru własnej praworządności.

Bibliografia

1. Bafia J., *Praworządność*, Warszawa 1985.
2. Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M., *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 2009.
3. Przedańska J., *Ab ovo, czyli koncepcja państwa prawa*, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego 2016.
4. Tkacz S., Tobor Z., *Problematyka praworządności w teorii prawa Kazimierza Opałka*, *Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny*, Rok LXXXII, zeszyt 1–2020.
5. Walczak W., *Praworządność: idea demokratycznego państwa prawa czy legalnej korupcji?*, *Przegląd Prawniczy Allerhanda* 2021, t. 4.

⁷ W. Walczak, *Praworządność: idea demokratycznego państwa prawa czy legalnej korupcji?*, *Przegląd Prawniczy Allerhanda* 2021, t. 4, s. 174.

Spreading the rule of law in society yesterday, today and tomorrow

Abstract

The purpose of this essay is to present the process of implementing the mechanisms of the rule of law both in Poland and in the world starting from ancient times until modern times with the greatest emphasis on the formation of the idea and mechanisms of the rule of law in the Polish state. It is the centuries-long experience of the Polish nation and the attempt to put the idea of the rule of law into practice that has placed our state in the role of a world hegemon, which in matters related to the rule of law has preceded many countries of the world even by several centuries. The essay identifies a number of important organs and privileges that had a significant impact on such a state of affairs, emphasising the enormous contribution and experience of our nation related to the process of creating the rule of law, which has been used and is still used today by many countries of the modern world.

Key words

Rule of law, society, citizen, idea, rule of law making, state.